

Слободан Антонић
редовни професор
Филозофски факултет
Београд

Академски капиталисти против српског образовања

Најпре бих желео да свесрдно подржим настојања Уније синдиката просветних радника Србије да се кроз конференције и публикације повежу наставници на универзитету, професори средњих школа и стручњаци који се баве питањем образовања. Важан је сусрет различитих искустава и оптика посматрања једног процеса како бисмо могли, сви заједно, боље разумети оно што се данас дешава у српском образовању. И нравано, да бисмо могли заједно да утичемо на уобличавање и споровођење државне политике, барем када је реч о овом важном сегменту нашег друштвеног живота.

Друго на шта бих хтео да скренем пажњу јесте то да већ постоји неколико зборника радова са оваквих или сличних конференција које бисмо морали да имамо у виду код наших даљих расправа (да не бисмо сваки пут почињали испочетка). У том смислу слободан сам да вам скренем пажњу на конференцију Српског социолошког друштва *Друштвене промене у Србији и реформа образовања* (2011), на којој је поднето тридесет и седам квалитетних реферата, а који су затим објављени у два тематска броја наших угледних часописа: у *Националном интересу*¹ и у НСПМ². (Напомињем да су оба часописа доступна за бесплатно преузимање преко доле наведених интернет адреса). Такође, врло информативна и инструктивна су и два зборника са конференција које је раније организовала управо Унија синдиката просветних радника

¹ <http://www.nacionalniinteres.rs/ni-2011-broj-03.pdf>

² <http://ssd.org.rs/images/stories/nspm.pdf>

Србије: *Образовање у Србији данас* (2010)³ и *Ко и како вредније образовање* (2013)⁴. (И ова оба зборника су доступна за бесплатно преузимање преко наведених интернет адреса).

Све ове публикације су добар извор за утемељење критичког промишљања о стању у српском образовању. Мени, као универзитетском професору, нарочито су значајне публикације Уније, будући да ми оне откривају реално стање нашег средњег образовања – пре свега гледано из угла просветних радника који у њему раде. Неки кажу да су ове наше конференције састанци истомишљеника који се једни другима непрестано жале на исте ствари. Али наши састанци су важни не само зато што упоређујемо и допуњујемо искуства, изоштравамо своје критичко мишљење или сазнајемо за нове аргументе који то мишљење утврђују, већ и зато што све то доприноси уобличавању свих нас као *критичке интелигенције*.

Критичка интелигенција смо сви ми овде, сви који критички размиљамо о друштву, па и о образовању. И један од главних разлога нашег садашњг рђавог стања јесте управо то што наша критичка интелигенција није била довољно критична. Она је, слободан сам да оценим, била доста наивна током последњих година „приватизације“, различитих „реформи“ и „усклађивањима са европским стандардима“, укључујући ту и „реформу средњег и основног образовања“, као и „болоњизацију“. Она је имала превише поверења у „реформаторе“, она је имала „спуштен гард“ када су разни сумњиви поправљачи са ниподаштавањем говорили о нашем школству и о нама као просветним радницима. Наша интелигенција је ћутала и примала сумњиве одлуке као готове ствари, укључив и оне у просвети. Стога се не треба чудити да смо данас дошли овде где јесмо.

У том смислу бих желео да наставим своја размишљања и истраживања која сам презентовао у поменутиим зборницима⁵, с

³ http://www.unijasprs.org.rs/images/stories/Obrazovanje_u_Srbiji_danas.pdf

⁴

<http://www.unijasprs.org.rs/images/stories/images2011file/nd/Ko%20i%20kako%20vrednuje%20obrazovanje%20u%20Srbiji.pdf>

тим што ћу овога пута нагласак ставити на неке феноменолошке аспекте проблема „либерализације образовања“.

Ова синтагма „либерализације образовања“ заправо је само идеолошки кишобран који треба да покрије један други, изузетно опасан процес – *комерцијализацију* образовања. То је процес којим се врши комодификација (претварање у робу) знања које се преноси на млађе нараштаје, као и меркантилизација система образовања (претварање просветних установа у тржишна, профитна, па и чисто трговачка предузећа). Нема сумње да се део услуга образовања може третирати као давање тржишна услуга – поготово када је у питању обука за стицање специфичних техничких вештина тражених на тржишту рада. Али потпуно је апсурдно такав концепт проширити на *цео* образовни систем, а нарочито на високо школство, односно на универзитет.

Проблем је у томе што је хумболтовска концепција универзитета као заједнице професора и студената који аутономно изграђују и преносе знање искључиво у складу са академким стандардима замењена концепцијом по којој најпре професори своја статусна овлашћења да потврђују студентско знање (путем оцена) *продају* власнику универзитета, а онда он њихове оцене студентског знања – наравно, по далеко вишој цени – продаје самим студентима, као купцима. Студенти, дакле, не добијају оцене од професора на основу класичних академских стандарда (тј. знања), већ на основу уписнине које су платили власнику универзитета.

Јер, као што је добро уочено у нашој стручној литератури, „новоформирани приватни универзитети не склапају пословне аранжмане са студентима којима би требало да понуде, ако не врхунско, а оно бар што боље знање, већ са

⁵ Слободан Антонић, „Светска банка против српских школа“, *Образовање у Србији данас*, http://www.unijasprs.org.rs/images/stories/Obrazovanje_u_Srbiji_danas.pdf, стр. 73-80; Слободан Антонић, „Реформа образовања у Србији и транснационалне структуре“, *Нова српска политичка мисао*, <http://ssd.org.rs/images/stories/nspm.pdf>, стр. 5-24.

родитељима којима они нуде једино што њих у процесу школовања њихове деце занима, а то је диплома. Дефинитивно, у нашим условима коначни производ образовног процеса на приватном универзитету није стручњак већ диплома. Уместо да буду образовно-научна институција ови факултети масовно постају `привредна друштва за фабриковање диплома`⁶.

Идеја да ће овакву девијацију образовног система исправити „закони тржишта“ веома је наивна. Јер, као што видимо, универзитети који послују према принципима комодификације и меркантилизације академских статусних овлашћења не само да не нестају, већ и даље сасвим лепо напредују (у смислу профитабилности). А нарочито лепо „напредују“ њихови власници.

Да бих илустровао како изгледају ти отровни плодови комерцијализације нашег високог школства, послужићу се чланком који је недавно објављен у извесном ревијалном магазину који прати српски цет сет⁷. Ту се, најпре, каже да је „од 12. до 14. јуна у Кану одржан велики међународни скуп под називом `Виндзорске дебате`“ и да је „овај форум организовао универзитет Мегатренд“. Даље се вели да је „овај спектакуларни догађај, који је одржан у луксузном хотелу `Карлтон`, обиловао гламуром, али и тајновитомшћу, пошто се резултати `Дебата` у потпуности не презентују широј јавности, већ британској влади, а често и премијеру Велике Британије“.

Овде ћу на тренутак застати како бих се запитао – какав је то научни скуп који „обилује тајанственошћу“, односно чији се резултати у целости не представљају јавности? Није ли смисао научног рада управо јавна верификација истраживачких резултата од стране научне јавности? И какав је забога то

⁶ Слободан Миладиновић, „Модернизација друштва Србије и реформа образовања“, *Нова српска политичка мисао*, <http://ssd.org.rs/images/stories/nspm.pdf>, стр. 25-52; навод је на стр. 36.

⁷ „Мића и Милица Јовановић: Журка поводом `Виндзорских дебата` на имању у Кану“, *Hello! magazin*, 24. јуни 2013, www.hellomagazin.rs/top-story/mica-i-milica-jovanovic-zurka-povodom-vindzorskih-debata-na-imanju-u-kanu/.

научни скуп чији се резултати саопштавају само једној влади? Какве везе има универзитет из једне земље са владом друге? И да ли ико ко има здравог разума може да замисли да британска влада плаћа једном српском универзитету да јој ради стратешке процене? О чијем трошку је организовано ово „гламурозно и тајновито“ окупљање? О трошку Мегатренд универзитета?

Тешко је, наравно, из овог чланка, објављеног у ревијалној штампи, проценити озбиљност неке научне конференције. Али сам начин на који је та конференција представљена врло много говори пре свега о власнику Мегатренд универзитета, о његовом систему вредности, па онда и о читавом његовом универзитету. А не заборавимо, реч је о универзитету који има 19 факултета и виших школа у 8 градова Србије, универзитету који остварује годишњи приход и до 37 милиона евра⁸, и који је, уз све то, дао нашег садашњег министра просвете.

Али, да видимо шта се даље каже у чланку. „Наши новинари присуствовали су овом скупу и том приликом били су гости на имању професора Миће Јовановића и његове супруге Милице“. Скрећем вам пажњу да се власник МегатRENDA у овом чланку непрестано титулише са „професор“. Та реч је, очигледно, у нашем друштву још увек статусна етикета. Али, само је код власника МегатRENDA та статусна етикета праћена и посебним материјалним показатељима. „Наиме, професор Јовановић већ четрнаест година живи у Кану и, судећи по угледу који тамо ужива, познанствима и стилу живота, аутентични је становник овог града на Француској ривијери“. Следи опис куће власника МегатRENDA: „испред божанствене француске виле, поред базена, брачни пар Јовановић организовао је журку за памћење. Рајски амбијент, са пригушеним осветљењем свећа, шумовима природе, уз савршену храну, најфинија вина и локални бенд који је предивном музиком забављао госте, учинио је ово дивно канско вече незаборавним за сва чула“.

⁸ www.pressonline.rs/info/politika/123465/prosvetna-mafija-ne-voli-megatrend.html

Затим се прелази на опис куће ректора Јовановића: „Други дом Јовановића налази се у елитном Мужану, на брежуљцима изнад Кана, а прве комшије су им Ана Пикасо, унука славног сликара Пабла Пикаса, као и бивши амерички потпредседник Ал Гор. Куриозитет имања је што је реч о модерној вили са израженим елементима провансалске архитектуре. Изграђена је на темељима старе, срушене куће у којој је, од 1961. до 1964. године, живео славни холивудски глумац Чарли Чаплин. Професор Јовановић је нову, готово завршену кућу купио од архитекте Мишела Гринера, и у завршници јој дао свој печат. (...) Вила брачног пара Јовановић налази се у врту површине веће од једног хектара. Врт је подељен на две целине. Први део одише мирисом лаванде и Провансе, на улазу су меморијални камен и бронзана плоча у спомен Чарлију Чаплину. Наставља се беспрекорним травњаком, по коме су `разбацане` скулптуре познатих француских мајстора (Тицијан, Зито, Сипре...) и завршава се великим базеном. Други део имања је `Јапански врт`, са ретким, егзотичним дрвећем и малим језером у коме пливају разнобојне, разноврсне врсте риба. Сâм ентеријер виле од шестсто деведесет квадрата изразито је модеран, а намештај је дизајнирао познати Филип Старк“.

Конечно, у завршници чланка, пошто је описана вила у Кану „професора Јовановића“, прелази се на опис његовог „животног стила“. „Професор Јовановић је, иначе, познат по свом изузетном и аутентичном животном стилу. Поред уметничких дела, љубитељ је и олдтајмера, па у својој колекцији у Кану, између осталих, има и `мерцедес 600`, који је припадао иранском шаху Рези Пахлaviју, као и `ролс-ројс` из 1963. године, који је припадао британској краљевској породици. Врстан је познавалац и љубитељ вина, па је чест гост у винаријама на дегустацијама. Осим `бордоа`, омиљена вина су му и `минути`, винограда са обронака изнад Сен Тропеа и не пропушта да, на путу за ово познато стециште светског џет-сета, сврати у ову винарију и одабере понеку боцу за свој подрум, који броји неколико хиљада флаша одабраних вина“.

Али, најлепше следи на самом крају чланка, где се описује послуга „професора Јовановића“. Ту извештачи ревије

Hello! кажу ово: „На крају посете, осим људи из обезбеђења, испратили су нас и Руби и Хозелито, брачни пар са Филипина, који су у професоровој служби пуних једанаест година. Факултетски образовани, са изванредним знањем француског, енглеског и шпанског језика, они брину о имању целе године, и када брачни пар Јовановић борави на њему и када је одсутан. Њих двоје труде се да што чешће и што дуже буду у овом `рају на земљи`.

Тако је слика о раскоши („стилу живота“) у којој ужива „професор Јовановић“ комплетирана – од виле у Кану, преко ролс-ројса и „неколико хиљада флаша одабраних вина“, до послуге са факултетским дипломама и „са изванредним знањем француског, енглеског и шпанског језика“. Основни извор новца за овакву раскош може бити само Мегатренд универзитет, те стога с правом можемо назвати „професора Јовановића“ *академским капиталистом*. (Он се, наравно, никако неће сложити са овом оценом јер је, „професор Јовановић“, по сопственој изјави – „левичар“! „Ја никада нисам крио своју идеолошку припадност“, каже он, „од 18. године сам левичар, а Мегатренд је одавно познат као `црвени универзитет`“.⁹ Јовановић – „левичар“, а Мегатренд – „црвени универзитет“: заиста је идеолошка искривљеност самоперцепције чудесна ствар)

Али, где су академски капиталисти ту мора да постоји и *академски пролетаријат*. И доиста, плате професора и асистената на Мегатренд универзитету су, како се може чути од наших колега које тамо предају (а то је неких 615 професора и 143 асистената¹⁰), далеко мање него на државним факултетима. Недавно ми се један колега, асистент на Мегатренду, пожалио да му је плата, са пуним фондом часова, 26 хиљада, те да са тако малом платом „не може ни да се ожени“. Стога, јасно је да је један део свих тих канских вила, мерцедеса и одабраних вина „професора Јовановића“ плаћен из новчаника академског

⁹ www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Koliko-kosta-besplatni-indeks-Megatrenda.sr.html

¹⁰ www.pressonline.rs/info/politika/123465/prosvetna-mafija-ne-voli-megatrend.html

пролетаријата ког „власник Јовановић“ запошљава на свом универзитету.

Али, то наравно није цео извор канске раскоши „професора Јовановића“. Њен главни извор се заправо може назвати кривотворењем академских сертификата које се обавља на овом универзитету. Када су „професора Јовановића“ упитали како објашњава тако високу пролазност на Мегатренду – која је, по признању његовог власника, „око 65 одсто“¹¹, док се по другим изјавама креће и између „80 до 90 одсто“¹² – он је одговорио да је то стога што су професори и асистенти на Мегатренду „нашим студентима на располагању нон-стоп, па код нас не може да се деси да студенти изађу на испит, а да нису спремни“¹³. Дакле, чак и по објашњењу власника Мегатренда, висока пролазност се остварује додатним радом професора и асистената који су за то још и готово двоструко слабије плаћени него њихове колеге на државним универзитетима.

Али, у ово објашњење власника Мегатренда може се поверовати једнако као и у његову тврдњу да је „левичар“, те да је његов универзитет „дрвени“. Објашњење је, наравно у системској корупцији, а пре свега у привилегији добијеној од државе да се дипломе универзитета могу продавати – дакле, не издавати као уверења о знању, већ продавати, као што се продаје свака роба: за новац. Јер, када студенти кажу да се „на Мегаблеји“ испити полажу по начелу „Увече прелисташ, ујутро заблисташ“, тиме само описују предузимачку логику нашег приватног образовања. А по њој „студент који на време заврши годину сигурно уписује наредну (и даље плаћа високу школарину), а онај који не оствари услов врло вероватно може одустати од даљих студија и тиме престати да доноси приход газди“¹⁴. Због тога се онда и врши притисак на тамошње

¹¹ www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:375563-Megatrend-Solidarni-i-u-krizi

¹² www.blic.rs/Vesti/Drustvo/345256/Studenti-Megatrenda-dali-Zarku-Obradovicu-najvise-ocene

¹³ www.pressonline.rs/info/politika/123465/prosvetna-mafija-ne-voli-megatrend.html

¹⁴ Миладиновић, *исто*, стр. 44.

наставнике да што више студената пропусте на својим испитима.

Што је најгоре, овај се тренд деградације академских евалуација и сертификата преноси и на државне факултете. Тако је на неким од њих већ „надјачао страх да ће родитељи своју децу уписивати на приватне факултете где се лако долази до коначног производа образовног процеса – дипломе. Због тога професори државних факултета који су подлегли првом удару тржишне конкуренције трпе страховите притиске својих шефова да повећају пролазност на својим испитима“¹⁵.

Не могу а да не закључим да образовни систем у једној малој периферијској земљи не може да почива на комерцијализацији високог образовања, па ни на толерисању приватних универзитета којима је главни циљ – профит. Такви приватни универзитети су рак рана целог српског друштва, и та рана мора бити што пре санирана. Не само због тога што дипломе ових универзитета немају стварну академску вредност, већ зато што оне немају заправо ни тржишну (комерцијалну) вредност за њихове носиоце – јер послодавци добро знају какво знање стоји иза њих.

Али, ова образовна мегапревара могућа је само на основу системске корупције, у којој учествују многи актери – од политичара, који узимају мито у виду докторских и мастер диплома ових универзитета (не искључујући ни неке друге облике мита), преко родитеља који се надају да ће куповином факултетских диплома „обезбедити“ својој деци будућност, до самих студената који се заносе да ће њихове дипломе стечене по начелу „Увече прелисташ, ујутро заблесташ“ ишта вредети на стварном тржишту рада (не само страном, како им је сугерисала рекламна кампања "Заврши Мегатренд и пали!"¹⁶, већ и домаћем, где ће већина њих морати да тражи своје ухлебљење).

Немам никаквих илузија да ће ова рак-рана нашег друштва бити излечена – а она се може изулечити једино

¹⁵ Миладиновић, *исто*, стр. 37.

¹⁶

www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=03&dd=24&nav_id=501421

радикалним методама, то јест одбијањем акредитација већине факултета с ових универзитета у наредном акредитационом циклусу. Али, морало би се преузети нешто како би се ограничила штета која се свакодневно наноси нашем друштву. Лично се залажем за то да се могућност пријема у све врсте државне (јавне) службе – од чиновника, до лекара и професора – ограничи искључиво на дипломце државних факултета, као и да се уведу посебни државни испити за дипломце приватних факултета који хоће да се запосле у јавном сектору.

Само одлучна државна просветна политика може да предупреди штету коју ће нашем образовању и нашем целом друштву да нанесу академски капиталисти. Али нажалост, ми не само да више немамо озбиљну националну просветну политику, ми више немамо ни озбиљну државу. И управо то је корен свих ових зала.